

**FRANKFURT MAKTABI : MARKSIZM, FREYDIZM VA NEOMARKSIZM,
NEOFREYDIZM****Toxirov Sherzodbek Shuxrat o'g'li***Mirzo Ulug'bek nomidagi**O'zbekiston Milliy Universiteti.*

Annotatsiya: *Ma'ruzaning qisqacha mazmuni: Frankfurt maktabi; uning vakillari; maktabning umumiy xususiyatlari. - Frankfurt maktabi tarixidagi uchta davr: Evropa, Amerika, g'arbiy Germaniya. Ularning qisqacha tavsifi. - Frankfurt maktabining nazariy dasturi: M. Xorkxaymerning "an'anaviy va tanqidiy nazariya"maqolasi. - "An'anaviy nazariya" ni tanqid qilish. - "Total praxis" va "Total sub'ekt"tushunchalari. - "Tanqidiy nazariya" va uning asosiy postulatlari. M. Xorkxaymer va T. Adorning "ma'rifat dialektikasi" kitobi Frankfurt maktabining eng muhim asari sifatida, uning mazmuni. - G'arbiy dunyo tarixining Neo-marksistik surati, ushbu kitobda keltirilgan. - Ma'rifat Tushunchasi. - Ratsionalizatsiya ma'rifatning asosi sifatida. - Dunyoni ikki baravar oshirish ("mavzu" va "ob'ekt" ni ajratish) va uni tanqid qilish. - Ma'rifat va mifologiya, ularning dialektik aloqasi. - Ma'rifat hukmronlik va keng tarqalgan begonalashish munosabatlarini saqlab qolish sifatida. - Ma'rifat bilan jamiyatni totalizatsiya qilish; ma'rifatning afsonaga aylanishi; ma'rifat yangi vahshiylik yo'li sifatida; ma'rifat va fashizm; "motorli tarix" va tobora kuchayib borayotgan ijtimoiy jinnilik. - O'ziga xoslik va o'ziga xoslik dialektikasi. - Tadqiqotavtoritar shaxs: asosiy tarkib, ishlatilgan usullar, asosiy xulosalar.*

Kalit so'zlar: *Marksizm, Neomarksizm, Freydizm, Neofreydizm, Burjua, Frankfurt, Xorkxaymer, Adorno, Shaxs, Avtoritet.*

Marksizm, siyosiy falsafa tarixning asl oqimi, kapitalizmning iqtisodiy va ijtimoiy dunyoqarashiga asoslangan dialektik materialistik talqin marksistik nuqtai nazardan hal qilinishi kerak, ijtimoiy o'zgarishlarning bir nazariyasi, Karl Marks va Fridrix Engelsning inson ozodligidan olingan ishi fikrlash tizimidir. Marksizm siyosiy, iqtisodiy kabi ta'limot bo'lib, falsafiy yaxlitlikni o'z ichiga oladi. Mafkuraviy Marksizm sohasida, asosan, sinfiy kurash nazariyasi va kurash majburiy natijada kim paydo bo'lgan, proletariat va ijtimoiy tenglik va erkinlik diktaturasi, kommunizm dunyosi nazarda tutilgan ta'limot sifatida belgilanadi. erishildi ya'ni muayyan mamlakatda yashovchi shaxlar muayyan bir sinifga birikishi orqali ular jamiyatda o'zlarinig shaxsiy fikriga ega unga azo bo'lmaganlarining esa fikrlari hech qanday ahamiyatga ega emas deb baholashimz mumkin.

Freydizm — . Freyd filasofiya va psixologik konsepsiyasining va shu asosda rivojlangan jami ta'limotlar va maktablarning umumiy nomi. . Inson, jamiyat va

madaniyatga taalluqli hodisalarni tushuntirish uchun Freydning psixologik ta'limotini qo'llashga harakat qiladi. Insondagi 2 xil instinktga katta e'tibor beradi:

birinchisi — hayotni davom ettirishga qaratilgan jinsiy instinktlar

, ikkinchisi — hayotni barbod qilishga yo'naltirilgan vayronkor (destruktiv) instinktlar.

Bu instinktlar guruhining har biri o'z quvvat manbaiga ega. Birinchisiniki — nafs ikkinchisiniki — tajovuzkorlik. Freydga kura, inson hayotida jinsiy nafs va tajovuzkorlik quvvati ijobiy evrilishga uchraydi, ya'ni ijtimoiymadaniy qadriyatlar yaratishga qaratiladi, evrilishning turlari sportda, aqdiy mehnatda, ijod va boshqa sohalarda namoyon bo'ladi. Sivilizatsiyani aynan shu ijtimoiy evrilishga duch kelgan "tuban" biologik quvvatlar yaratadi. F. vakillari — A. Adler, K.G. Yung va boshqa 20-asrning 30-yillari oxirida neofreydizm kelib chikdi. U psixoanaliz bilan AQSH sotsiologik va etnografik nazariyalari qo'shilishi jarayonida vujudga keddi.

FRANKFURT MAKTABINING XRONOLOGIYASI

Birinchi Evropa davr 1931-1939

Xorkxaymerning "an'anaviy va tanqidiy nazariya" (1937) maqolasining dasturiy ma'nosi. - Oila va hokimiyat muammolarini o'rganish, "avtoritar shaxs" kontseptsiyasini ishlab chiqish: Xorkxaymerning "hokimiyat va oila to'g'risida tadqiqotlar" (1936); Frommning xuddi shu mavzudagi dastlabki asarlari. - Valter Benjaminning "uning texnik takrorlanuvchanligi davridagi san'at asari" (1936) klassik asari.

Ikkinchi Amerika davri 1939-1950

Asosiy asarlari: Xorkxaymer va Adorningning "ma'rifat dialektikasi" (1947); Xorkxaymerning "aqlning qorayishi" (1947); Adorno va uning hamkasblarining "avtoritar shaxs" tadqiqotlari (1950).

Uchinchi g'arbiy Germaniya davri 50-60-yillar.

Institutning Frankfurtga qaytishi. - Markuzening asarlari: "Eros va tsivilizatsiya" (1955), "bir o'lehovli odam" (1964), "ozodlik to'g'risida insho" (1969). - "Pozitivizm munozarasi": Adorno versus Popper (60-yillarning boshlari).

Frankfurt maktabining nazariy dasturi: M. XORKXAYMERNING "an'anaviy va tanqidiy nazariya" maqolasi 1937

Maqolada "tanqidiy nazariya" atamasi kiritilgan bo'lib, u o'shandan beri neomarksizmning Frankfurt versiyasini anglatadi. (Bu atama hozirgacha saqlanib qolgan, ammo endi kengroq ma'noga ega.) Yaratish taklif qilingan "tanqidiy nazariya" deyarli barcha mavjud ijtimoiy nazariyalarni (shu jumladan sotsiologik, lekin nafaqat) o'z ichiga olgan "an'anaviy nazariya" ga qarama-qarshi edi. "An'anaviy nazariya" ga qarshi asosiy tanbeh: u sub'ekt va ob'ektga qarama-qarshi bo'lgan "tanqidiy bo'lmagan" munosabat, shuningdek voqelikni nazariy anglash va uni bevosita idrok etishdan kelib chiqadi. - Bu pozitsiya noto'g'ri ekanligi aniqlandi: jamiyat "praxisning umumiyli" sifatida sub'ekt va ob'ektga bo'linmaydi. Bu bo'shliq faqat kapitalizmga xos bo'lgan begonalashuvning tarixiy shartlangan mahsulotidir. Bundan tashqari: bu ajralish

begonalashuvni saqlab qoladi; va undan kelib chiqadigan tuzilmalar burjua jamiyatining barcha illatlari bilan ko'payishini mafkuraviy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi. An'anaviy nazariya nafaqat tubdan noto'g'ri, balki asosiy qatlamlarga ham xizmat qiladi.

M. Xorkxaymer va T. ADORNONING "ma'rifat dialektikasi" 1947

Bu ikkinchi (Amerika) davrda frankfurtliklar tomonidan nashr etilgan asosiy asar va umuman Frankfurt maktabining Markaziy nazariy ishi: unda Xorkxaymer ilgari tuzgan dastur ishlab chiqilgan. - Asar G'arb tsivilizatsiyasi va G'arb ratsionalligining markazida fashizmni kuzatish tajribasining aniq ta'siri ostida yozilgan. - Apokaliptik ohanglarga bo'yalgan tarix falsafasi. - Zamonaviy (burjua) jamiyatni, G'arb ratsionalligini keskin tanqid qilish; ularning asosiy nuqsonlarining kelib chiqishini tahlil qilish.

AVTORITAR SHAXSNI O'RGANISH 1950

Mualliflar: Teodor Adorno, Daniel Levinson, Elza Frenkel-Brunsvik, Robert Nevitt Sanford. - Antisemitizmni o'rganish (va umuman, begonalarga, ksenofobiyaga munosabat). Tadqiqotning maqsadi zamonaviy shaxsning boshqa irqiy va diniy guruhlar a'zolariga dushmanlik reaksiyalariga moyil bo'lgan shaxsiy xususiyatlarini aniqlash edi. - Natijada, tadqiqotning ma'nosi ancha kengroq bo'lib chiqdi.

Tadqiqotning ikki darajasi:

- 1) ommaviy axborot vositalarining odamlarga ta'sir qilish usullarini va odamlarning voqealarga munosabatini baholash;
- 2) avtoritar shaxs turini chuqur tahlil qilish.

Umumiy xulosa: urushdan keyingi G'arb jamiyatlarida avtoritar ("fashizoid") shaxs turi keng tarqalgan — Germaniyada fashistlar rejimining psixologik bazasini tashkil etgan. G'arbning zamonaviy jamiyatlari fashizm bilan to'la fashizoiddir.

Bu 20-asrga xos bo'lgan maxsus "antropologik tur":

Avtoritar shaxs "bir vaqtning o'zida ma'rifatli va xurofotlidir, o'zini mag'rurlik bilan individualist deb biladi va doimo boshqalardan farqli bo'lishdan qo'rqadi, o'z mustaqilligini hasad bilan himoya qiladi va kuch va kuchga ko'r-ko'rona bo'ysunishga intiladi". - Ushbu tur antidemokratik targ'ibotga ayniqsa sezgir va ksenofobiyaga moyil.

SOTSILOGIYADA NEOFREYDIZM

"XVII asr Angliyasida fan, texnika va jamiyat" asari. - Ushbu mavzu bo'yicha ikkita insho "ijtimoiy nazariya va ijtimoiy tuzilish" to'plamiga kiritilgan (20 va 21-boblar).

XVII asrda Angliyada ijtimoiy rivojlanish, fan va puritan diniy axloq o'rtasidagi bog'liqlik ko'rib chiqilmoqda. - XVII asr olimlari Angliyada asosan protestantlar (puritanlar) bo'lgan: puritanlarning yangi Evropa tabiiy tarixi va texnikasini rivojlantirishdagi roli. - Ularning diniy motivlari (masalan, I. Nyuton). - Ularning kognitiv faoliyatining yashirin ijtimoiy funktsiyalari.

ABRAM KARDINER: "SHAXSIYATNING ASOSIY TURLARI" TUSHUNCHASI

30-40-yillar: Kolumbiya universiteti (Nyu-York) va Nyu-York psixoanalitik institutida ishlagan. - Doimiy faoliyat yuritadigan seminarga rahbarlik qildi, uning asosiy mavzusi turli jamiyatlarda madaniyat va shaxs o'rtasidagi munosabatlar edi. - Ushbu seminarning Amerika madaniy antropologiyasidagi "madaniyat va shaxs" yo'nalishi bilan aloqasi.

Ko'p yillik ishlarning natijasi: "shaxsning asosiy turi" kontseptsiyasini ishlab chiqish. - Ushbu kontseptsiyani evristik va tushuntirish vositasi sifatida bir nechta turli jamiyatlar (tanala, sikxlar, aloriyaliklar, markizlar, komanchilar, o'jibve, AQShdagi Plainvill hamjamiyati) materiallari asosida sinab ko'rish. - Qiyosiy (madaniyatlararo) tahlil.

Loyihaning boshqa ishtirokchilari: Ralf Linton, kora Dubois, Emil Oberxolzer (Rorschach testlari) va boshqalar.

- Asosiy xususiyat: hokimiyatga bo'lgan alohida munosabat-bu kuchga bo'lgan muhabbat va zaiflikka nisbatan nafrat: kuchsiz bo'lganda hokimiyatga isyon ko'tarish va qarshilik ko'rsatish tendentsiyasi, shu bilan birga kuchli hokimiyatga bo'ysunish (sadamazoxistik istaklarni kuch bilan o'z-o'zini aniqlash orqali qondirish).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1-XORKXAYMERNING "an'anaviy va tanqidiy nazariya" maqolasi 1937

2- M. Xorkxaymer va T. ADORNONING" ma'rifat dialektikasi " 1947

3- **ABRAM KARDINER: "SHAXSIYATNING ASOSIY TURLARI" TUSHUNCHASI**

Internet manbalari

1-wikipediya

2- studfili.net

5. Abarjon o'g'li, A. A., & Barchinoy, M. (2022). YER USTI VA OSTI SUVLARINI IFLOSLANTIRUVCHI ASOSIY MANBALAR. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(20), 216-219.

6. Abarjon o'g'li, A. A. (2022). SHAHARLASHUV JARAYONINI ATROF-MUHITGA TA'SIRI. INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2022, 2(14), 70-73.

7. Madaminovna, K. S., Furkatovna, G. M., & Adakhamjon, A. (2023). SIGNIFICANCE OF SOIL FERTILITY IN FERGANA REGION. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(4), 1320-1324.

8. Халматова, Ш., Усманова, Т., & Акрамов, А. (2022). Экологические последствия воздействия человека на растительный и животный мир. theory and analytical aspects of recent research, 1(5), 547-554.

9. Xalmatova, S., Gaybullayeva, M., & Akramov, A. (2022). O ‘SIMLIKLAR OLAMIGA INSON FAOLIYATINING SALBIY TA’SIRI, HAMDA UNI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(10-2), 947-953.

10. Xalmatova, S., & Akramov, A. (2022). KIMYOVIY O ‘G ‘ITLAR TARKIBIDAGI TURLI MODDALAR ORQALI TUPROQLAR QATLAMINI IFLOSLASHI VA UNING OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI. International scientific journal of Biruni, 1(2), 4-7.

11. Madina, G., & Adakhamjon, A. (2021). Conservation of flora. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(11), 195-198.